

University of Groningen

Dyslexiebeleid en vreemde talen in het voortgezet onderwijs

Harmsel, Annemieke ter; Haan, Willemien de

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2011

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Harmsel, A. T., & Haan, W. D. (2011). Dyslexiebeleid en vreemde talen in het voortgezet onderwijs. s.n.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

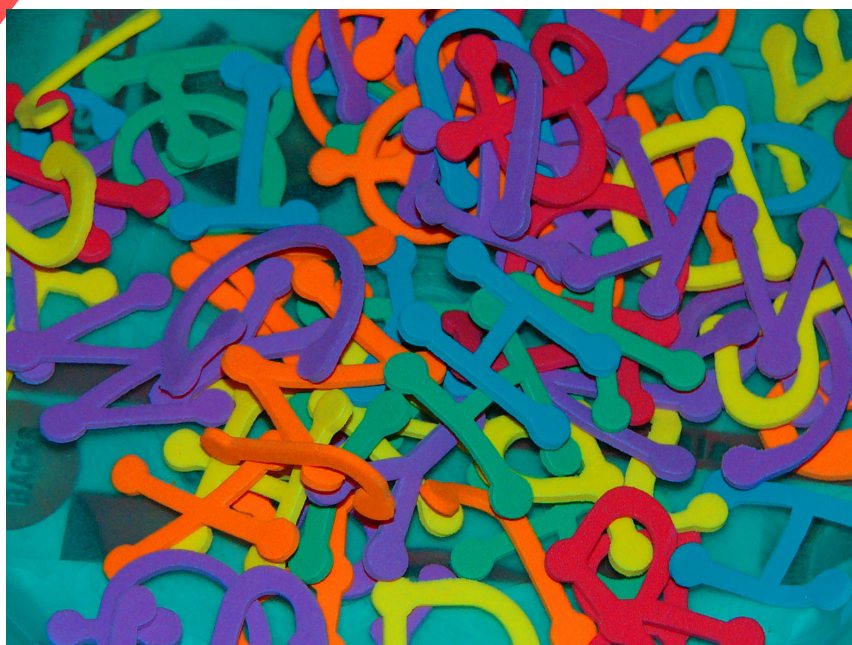
Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Een nulmeting op het Augustinuscollege te Groningen

Een nulmeting op het Augustinuscollege te Groningen

januari 2011

Samenvatting

Voor de laatste jaren is er meer aandacht gekomen voor dyslectische leerlingen in het voortgezet onderwijs. De toename aan lees- en schrijftaken in omvang en moeilijkheidsgraad en het leren van vreemde talen, zijn grote nieuwe uitdagingen voor alle leerlingen en voor dyslectische leerlingen in het bijzonder. Het Augustinuscollege in Groningen wil graag aandacht besteden aan een goed en eenduidig beleid gericht op leerlingen met dyslexie. Het is van belang dat dit beleid praktisch uitvoerbaar is door docenten en ondersteunend personeel in de school en dat de leerlingen het als nuttig ervaren. De school wil graag objectief vaststellen hoe leerlingen en docenten de huidige gang van zaken ervaren, zodat er gericht gewerkt kan worden aan verbeteringen. Daarom werd begin 2010 de Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie van de Rijksuniversiteit Groningen ingeschakeld.

Onderzoek naar beleid en vreemde talen

Twee studenten van verschillende studierichtingen nl. onderwijskunde en taalwetenschap voerden een deels gezamenlijk onderzoek uit naar hoe er in de school rekening gehouden wordt met dyslectische leerlingen en welke problemen deze leerlingen ervaren, met name in het vreemde talenonderwijs.

Voor het onderzoek zijn 23 dyslectische leerlingen, acht docenten uit de vaksectie moderne vreemde talen, twee studiebegeleiders op het Augustinuscollege en één directielid geïnterviewd. Daarnaast werd in acht lessen geobserveerd. De vragenlijsten zijn gebaseerd op de dyslexiescan uit het *Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs* (2004). Voor het onderzoek naar de problematiek bij de verschillende moderne vreemde talen zijn extra vragen toegevoegd. Bij deze vragen moesten de leerlingen en docenten per vak de moeilijkheidsgraad van een onderdeel aangeven op een 5-puntsschaal.

Dyslexiepassen, hulplessen en geformaliseerd beleid

Het Augustinuscollege werkt momenteel met dyslexiepassen, waarop aangegeven wordt van welke faciliteiten de dyslectische leerling gebruik mag maken.

Daarnaast biedt de school bruklassers met leermoeilijkheden speciale hulp/vaardigheidslessen en in hogere klassen is er een beperkte mogelijkheid voor individuele begeleiding. Het Augustinuscollege heeft het dyslexiebeleid nog niet geformaliseerd. Voor een deel is er een gezamenlijke aanpak ontstaan, maar er bestaan ook nog verschillen tussen docenten onderling, bijvoorbeeld in het gewicht van spelfouten van dyslectische leerlingen. Veel initiatief voor het omgaan met dyslexie wordt bewust bij de leerlingen gelegd om ze zelfstandiger te maken.

Conclusies

De dyslectische leerlingen zijn overwegend tevreden over hoe de school met dyslexie omgaat, de hulplessen en de flexibiliteit van docenten vinden ze over het algemeen goed. Toch blijkt er weinig overleg tussen docent en leerling en de dyslexiepas met de faciliteiten die daarop staan aangegeven wordt weinig gebruikt. Alleen de onderdelen als extra tijd en een soepeler beoordeling van

spelfouten worden vaak standaard gehanteerd. Bij het vreemde talenonderwijs ervaren dyslectische leerlingen vooral de spelling als het meest lastige onderdeel, maar ook het leren van woorden, de schrijfvaardigheid, de luisteroefeningen, het voorlezen, toetsing en huiswerk maken zorgen voor problemen. Van de vreemde talen wordt Frans als meest lastig ervaren, met name luisteroefeningen, een kleine woordenschat en gebrek aan ervaring met deze taal zien de leerlingen als oorzaken van de moeilijkheden. Docenten schatten de moeilijkheidsgraad van de taalonderdelen voor dyslectische leerlingen hoger in dan de leerlingen zelf.

Toekomst

Het is van belang voor het Augustinuscollege om het dyslexiebeleid te formaliseren en duidelijke afspraken te maken over hoe docenten omgaan met dyslectische leerlingen. Ook in het gebruik van de dyslexiepas is voor de school winst te halen. Wanneer de dyslexiepas meer en dynamischer gebruikt gaat worden als individueel communicatiemiddel, ondersteunt dit middel het beleid en de zelfstandigheid van de leerling. De verantwoordelijkheid voor de praktische invulling van het dyslexiebeleid moet niet alleen bij de leerling worden gelegd, het betrekken van de docenten zal voor veel verbetering kunnen zorgen. In de lessen kunnen bijvoorbeeld door het hanteren van een duidelijk lesmodel de struikelblokken voor dyslectische leerlingen worden verminderd.

Voor het onderwijs in de vreemde talen helpt aandacht voor een aantal aspecten alle leerlingen -en dyslectische leerlingen in het bijzonder – de taal goed te leren. Binnen dit onderzoek is niet gekeken in hoeverre dat wel of niet gebeurt op het Augustinuscollege. Ten eerste is aandacht voor spreken en luisteren en natuurlijke taal van groot belang bij het leren van een vreemde taal, met name bij Frans en Duits is hiervoor extra inzet van de docent nodig. Bij het ontwikkelen van mondelinge vaardigheden vormen de problemen met lezen en spellen van dyslectische leerlingen namelijk geen struikelblok. Dat komt het zelfvertrouwen en de motivatie ten goede en uit eerder onderzoek bleek dat dyslectische leerlingen deze mondelinge vaardigheden gebruiken als compensatie van lastiger taken. Daarnaast is voor dyslectische leerlingen extra aandacht nodig voor de manieren van woordjes aanbieden en leren, en voor spellingspatronen (met name voor het Engels).

Voorwoord

Voor u ligt een wetenschapswinkelrapport over dyslexie op een school voor voortgezet onderwijs in Groningen, het Augustinuscollege. In 2009 deed een studente voor de wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie een meer theoretisch onderzoek op deze school naar het lezen van Engelse woorden door dyslectische leerlingen, waarbij leerlingen werden getest. We publiceerden de resultaten in *“Dyslexie en Engels als tweede taal. De rol van ervaring bij het lezen van Engelse woorden”* in januari 2010. De contacten met de school bleven en de belangstelling voor het onderwerp dyslexie ook. Maar nu was het tijd om leerlingen en docenten zelf aan het woord te laten. Hoe ervaren zij het dyslexiebeleid en het onderwijs in de vreemde talen op school? Het Augustinuscollege gaf de wetenschapswinkel de opdracht om dit uit te zoeken, met de bedoeling om het eigen dyslexiebeleid beter vorm te kunnen geven.

In het voorjaar van 2010 startten twee studenten vanuit verschillende disciplines een onderzoek op het Augustinuscollege. Dit rapport is een verkort en samengevoegd verslag van beide onderzoeken voor een breder publiek. De volledige onderzoeken zijn beschreven in de bachelorscriptie algemene taalwetenschap van Annemieke ter Harmsel en een masterscriptie onderwijskunde van Willemien de Haan. Beide scripties zijn ook via het digitale archief van de wetenschapswinkels openbaar toegankelijk voor wie meer wil weten.

Dit onderzoek had niet plaats had kunnen vinden zonder de medewerking van het Augustinuscollege. Met hun open houding, eerlijkheid en gastvrijheid heeft de school gezorgd voor een klimaat waarin het onderzoek goed kon verlopen. We hopen dat de resultaten een nuttige bijdrage kunnen leveren aan het dyslexiebeleid, zodat alle leerlingen, docenten en overige betrokkenen ervan kunnen profiteren.

Onze speciale dank gaat uit naar de geïnterviewde leerlingen en docenten en natuurlijk Marleen van Loenen, Gerda Boerma, Wolbert van Wageningen en Dick Wilbrink van het Augustinuscollege. Voor de scriptiebegeleiding willen we Ben Maassen en Simone Doolaard graag bedanken.

Saskia Visser
Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie

Inhoudsopgave

1. Achtergrondinformatie	7
2. Onderzoeksvragen en onderzoeksopzet	8
2.1 Onderzoeksvragen	8
2.2 Onderzoeksdeelnemers.....	8
2.3 Onderzoeksmiddelen	9
2.4 Procedure	9
2.5 Verwerking van de data.....	9
3. Resultaten	11
4. Aanbevelingen.....	13
4.1 Opstellen beleidsdocument dyslexie	13
4.2 Gebruik van de dyslexiepas.....	13
4.3 Duidelijk lesmodel docenten	14
4.4 Elektronische hulpmiddelen.....	14
4.5 Vakspecifieke interventie	15
4.5.1 Input natuurlijke taal en aandacht voor spreken en luisteren	15
4.5.2 Woorden leren	15
4.5.3 Spelling	16
4.5.4 Engels.....	16
4.5.5 Frans	16
4.5.6 Duits.....	16
Aanbevolen literatuur	18

1. Achtergrondinformatie

In bijna elke schoolklas zijn kinderen met dyslexie te vinden. Dyslexie is een ontwikkelingsstoornis die hardnekkige problemen in het technisch lezen en spellen veroorzaakt. Doordat dyslexie onafhankelijk is van intelligentie zijn dyslectische kinderen te vinden in alle schoolsoorten en –niveaus. Gelukkig wordt dit probleem met lezen en spellen tegenwoordig meestal goed gediagnosticeerd. Vooral de laatste jaren is er ook meer aandacht gekomen voor dyslectische leerlingen in het voortgezet onderwijs. De toename aan lees- en schrijftaken in omvang en moeilijkheidsgraad en het leren van vreemde talen, zijn grote nieuwe uitdagingen voor alle leerlingen en voor dyslectische leerlingen in het bijzonder. Juist omdat dyslexie een hardnekkig probleem met lezen en schrijven is dat niet over gaat, is deze aandacht in het voortgezet onderwijs ook van wezenlijk belang.

Om het dyslexiebeleid op scholen te ondersteunen is er een Protocol Dyslexie voor het Voortgezet Onderwijs opgesteld en sinds 2004 is de vergoeding voor leerlingen met dyslexie structureel opgenomen in de exploitatiekostenvergoeding voor scholen. Aan leerlingen met een dyslexieverklaring worden faciliteiten aangeboden ter ondersteuning van hun automatiseringstekort in het lezen en/of spellen. Dit kunnen compenserende, corrigerende, dispenserende, remediërende en/of stimulerende maatregelen zijn. Voor scholen is het belangrijk dat er duidelijke regels zijn voor de omgang met dyslectische leerlingen. Het is in het belang van leerling en school dat er binnen en tussen de lessen consistent wordt gehandeld. Een geformaliseerd dyslexiebeleid kan daarvoor een leidraad zijn. Hierin wordt aangegeven hoe de school omgaat met signalering en diagnosticeren van ‘nieuwe gevallen’, op grond waarvan leerlingen bepaalde faciliteiten toegewezen krijgen en wanneer het nodig is dat leerlingen buiten de reguliere lessen begeleiding krijgen door bijvoorbeeld een studiebegeleider of remedial teacher.

In dit rapport wordt verslag gedaan van een onderzoek naar de ervaringen met dyslexie op een school voor voortgezet onderwijs in de stad Groningen. Het gaat om het Augustinuscollege, een christelijke scholengemeenschap voor vmbo, havo, atheneum en atheneum-extra met bijna 1700 leerlingen verdeeld over 2 vestigingen. Het onderzoek op het Augustinuscollege valt uiteen in twee delen: een onderwijskundig onderzoek naar het huidige dyslexiebeleid en hoe dat ervaren wordt en een taalwetenschappelijk onderzoek naar de ervaringen van leerlingen met het onderwijs in vreemde talen.

2. Onderzoeksvragen en onderzoeksopzet

Het onderzoek bestond zoals al eerder aangegeven uit twee delen, een onderwijskundig en een taalwetenschappelijk deel, die qua planning en inhoud in samenhang zijn uitgevoerd. Voor het onderwijskundige deelonderzoek is aan drie groepen in de school, namelijk leerlingen, studiebegeleiders en schoolleiding, gevraagd hoe zij het huidige beleid ervaren. Ook is in de lespraktijk gekeken hoe daar invulling wordt gegeven aan het dyslexiebeleid. Het taalwetenschappelijke deelonderzoek richtte zich op de verschillende onderdelen van het moderne vreemde talenonderwijs. De leerlingen en docenten werden bevraagd op ervaren moeilijkheidsgraad van verschillende taalmodaliteiten (spreken, luisteren, lezen en schrijven) en studie-onderdelen (o.a. woordjes leren, aantekeningen maken) bij het Engels, Frans en Duits.

2.1 Onderzoeksvragen

Beide deelonderzoeken hadden een eigen hoofdvraag en subvragen. De hoofdvragen zijn hieronder te vinden.

Wordt er in en/of buiten de lessen op het Augustinuscollege volgens leerlingen, studiebegeleiders en beleidsmakers rekening gehouden met dyslectische leerlingen? Zo ja, op welke manier?

Het ging daarbij om hoe het huidige beleid op het gebied van dyslexie wordt ervaren door de betrokken groepen. Daarnaast was er ook aandacht voor het gewenste beleid binnen de mogelijkheden die de school ter beschikking staan.

Bij welke taalmodaliteiten ondervinden dyslectische leerlingen in het voortgezet onderwijs bij het leren van moderne vreemde talen problemen?

Hierbij ging het ook om een vergelijking te maken tussen de vreemde talen. Wanneer je weet wat de overeenkomsten en verschillen tussen de ervaren problemen in verschillende talen zijn, kun je namelijk beter adviseren over algemene en meer taalspecifieke maatregelen. In dit onderzoek werd de voorspelling getoetst dat het Engels de grootste problemen zou opleveren, met name wat de spelling betreft. Deze voorspelling, die uit de literatuur naar voren kwam, is gebaseerd op het feit dat het Engels een taal is waarin de spelling onregelmatig is en een zwak verband heeft met de uitspraak.

2.2 Onderzoeksdeelnemers

Voor het onderzoek zijn 23 dyslectische leerlingen, acht docenten uit de vaksectie moderne vreemde talen, twee studiebegeleiders op het Augustinuscollege en één directielid geïnterviewd. Daarnaast werd in acht lessen geobserveerd.

2.3 Onderzoeksmiddelen

Om inzicht te krijgen in de moeilijkheden die de dyslectische leerlingen op het Augustinuscollege ondervinden, is een vragenlijst opgesteld. De vragenlijst voor dyslectische leerlingen bestaat uit een selectie van de vragen uit de dyslexiescan (Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs, 2004). Voor het onderzoek naar de problematiek bij de verschillende moderne vreemde talen zijn extra vragen toegevoegd. Bij deze vragen moesten de leerlingen per vak de moeilijkheidsgraad van een onderdeel aangegeven op een 5-puntsschaal. Voor de docenten Engels, Frans en Duits en de studiebegeleiders werd gebruik gemaakt van een vergelijkbare vragenlijst. Voor het gesprek met het directielid zijn aparte vragen opgesteld. Voor de observaties in de lessen is gebruik gemaakt van een vooraf opgesteld observatieschema.

2.4 Procedure

De dyslectische leerlingen die mee konden werken aan het onderzoek werden geselecteerd in samenwerking met de studiebegeleiders van het Augustinuscollege. Deze leerlingen en hun ouders werden per brief gevraagd of ze mee wilden werken aan het onderzoek. Wanneer er toestemming was gegeven, konden we inzage krijgen in het leerlingdossier en een afspraak maken. Leerlingen werden geïnterviewd, zodat ze niet een hele vragenlijst hoefden door te lezen. Bij het interviewen waren de taken zo verdeeld dat er telkens één van beide interviewers volledig op het interview en de leerling betrokken was en de ander de antwoorden zo zorgvuldig mogelijk noteerde.

De docenten zijn via de mail gevraagd om een vragenlijst in te vullen. Met de studiebegeleiders en het directielid is een persoonlijk interview afgenomen. Van de gesprekken met de studiebegeleiders zijn aantekeningen gemaakt, het gesprek met het directielid is volledig getranscribeerd.

Voor de bezoeken aan de lessen zijn docenten benaderd met de vraag of zij bezwaar hadden tegen een observant, als dit niet het geval was woonde de onderzoeker de gehele les bij en maakte hiervan een kort verslag.

2.5 Verwerking van de data

Bij het onderzoek is kwalitatieve en kwantitatieve data verzameld. De kwalitatieve data is geselecteerd op vier thema's die uit de literatuur naar voren kwamen:

- de mate waarin leerlingen gebruik maken van compenserende, ondersteunende en dispensatie maatregelen;
- de mate waarin alle docenten dyslexie herkennen, erkennen en accepteren en de mate waarin zij bekend zijn met het huidige beleid, het onderschrijven en uitvoeren;
- het pedagogische en didactische handelen van de docenten;
- de verhouding tussen en de aansluiting van de begeleiding in de lessen en buiten de lessen.

De kwantitatieve data is geanalyseerd met behulp van het statistisch computerprogramma SPSS. Daarbij werd eerst gecontroleerd of er sprake was

van een normale verdeling. Vervolgens werd er gekeken naar de moeilijkheidsgraad van de taalmodaliteiten over het algemeen, de moeilijkheidsgraad per taal en de moeilijkheidsgraad per taalmodaliteit per taal. Tenslotte werd de door docenten geschatte moeilijkheidsgraad vergeleken met de moeilijkheidsgraad die de dyslectische leerlingen aangaven.

3. Resultaten

In het onderwijskundige deelonderzoek is gekeken hoe dyslectische leerlingen het huidige beleid in de school rond dyslexie ervaren. Daaruit blijkt dat de leerlingen overwegend positief gestemd zijn. De meeste docenten in de school stellen zich flexibel op en er is voor leerlingen in overleg veel mogelijk. Er zijn enkele docenten op het Augustinuscollege die zelf actief de leerling benaderen, bijvoorbeeld door het aanbieden van een toets in delen. Er zijn echter ook leerlingen die hebben gemerkt dat docenten niet altijd mee werken, bijvoorbeeld wanneer wordt gevraagd om een aangepaste literatuurlijst. Na inmenging van de studiebegeleider zijn er vaak geen problemen meer.

Het Augustinuscollege werkt met dyslexiepassen voor leerlingen waarbij dyslexie is vastgesteld. Daarop staat aangegeven van welke faciliteiten de leerlingen gebruik kunnen maken. Het is de bedoeling van de school om de leerlingen ook op dit gebied zelfstandig te maken, 'leerlingen moeten assertief zijn en voor hun rechten (faciliteiten) opkomen, eventueel samen met een studiebegeleider'. In de praktijk blijkt dat dit weinig gebeurt, dyslectische leerlingen maken niet duidelijk gebruik van hun faciliteiten in de lessen. Wanneer er verder wordt doorgevraagd blijkt er ook zeer weinig overleg te zijn tussen leerlingen en docenten over dyslexie. Bij toetsen worden wel faciliteiten gebruikt, maar dit wordt niet gecommuniceerd via de dyslexiepas.

Naast de screening en het gebruik van een dyslexiepas, is er in de brugklas ruimte voor hulp/vaardigheidslessen en vanaf de tweede klas een beperkte mogelijkheid voor individuele hulp buiten de lessen. De oordelen over deze extra begeleiding onder de leerlingen zijn overwegend positief. De effecten die studiebegeleiders zien van hun ondersteuning is onder andere dat leerlingen beter presteren bij verschillende vakken en dat het zelfvertrouwen en het welbevinden van leerlingen stijgen. De eigen motivatie van de leerling speelt daarin wel een cruciale rol.

Studiebegeleiders en beleidsmaker zijn niet helemaal tevreden met hoe er nu met dyslexie op het AC wordt omgegaan. De uitgebreidheid van de wensen voor de toekomst verschillen echter. De studiebegeleiders geven aan werkelijk bij de leerlingen en in de lessen betrokken te willen zijn, proactief in plaats van reactief te willen handelen. Daarvoor is volgens het directielid echter geen financiële ruimte. Studiebegeleiders en directielid zijn het er wel over eens dat het huidige dyslexiebeleid geformaliseerd dient te worden. Op dit moment staan de regels en de procedures rondom de begeleiding van dyslectische leerlingen voor het Augustinuscollege niet op papier. Wanneer dit wel het geval zou zijn dan kunnen bepaalde keuzes en verantwoordelijkheden naar leerlingen, ouders en docenten duidelijk en inzichtelijk gemaakt worden. Daaruit zal ook blijken dat er in het gewenste beleid nog heel wat ontbreekt. Zo is er geen eenduidige aanpak in spellingsnormering, is de opmaak van toetsen niet uniform, wordt de opbouw van de les niet altijd aangegeven en wordt het huiswerk niet altijd op tijd opgegeven. Deze verbeterpunten die leerlingen, studiebegeleiders en beleidsmaker

aandragen kunnen een belangrijke aanzet geven tot ‘beleidsvorming’, zoals ook in de aanbevelingen wordt beschreven.

Uit het taalspecifieke deelonderzoek komt naar voren dat de door de leerlingen ervaren moeilijkheidsgraad van de taalonderdelen significant van elkaar verschilt. Spelling levert de meeste problemen op. Na spelling volgen het leren van woorden, de schrijfvaardigheid, de luisteroefeningen en het voorlezen. Met het lezen en begrijpen van teksten en het spreken hebben dyslectische leerlingen niet zo veel moeite. Ook geven leerlingen aan moeite te hebben met de niet-specifieke taalvaardigheden, zoals de toetsing en het maken van huiswerk. Het maken van aantekeningen zorgt niet voor problemen.

Wanneer de ervaren moeilijkheden worden uitgesplitst per taal, is te zien dat luisteroefeningen in het Frans significant moeilijker worden gevonden dan in het Duits en Engels. Wat betreft de overige taalonderdelen zijn geen significante verschillen gevonden tussen de drie moderne vreemde talen. Dit is opmerkelijk, aangezien er vanuit de literatuur werd voorspeld dat het Engels de grootste problemen zou opleveren, met name wat de spelling betreft. Deze voorspelling is gebaseerd op het feit dat het Engels een niet-transparant gespelde taal is, met een onregelmatige orthografie. Uit het onderzoek bleek echter dat de dyslectische leerlingen Frans de moeilijkste taal vonden, voornamelijk wat betreft het luisteren en schrijven. Het vermoeden bestaat dat dit ook voor niet-dyslectische leerlingen het geval is. Mogelijk is het feit dat Engels in het dagelijks leven alom aanwezig is, een verklaring hiervoor. Dit zou ook dyslectische leerlingen kunnen helpen om de hogere moeilijkheidsgraad in lezen en schrijven te compenseren. Uit eerder wetenschapswinkelonderzoek van Lieke Koelen bleek ook al een beter resultaat voor het lezen van Engelse woorden door een deel van de dyslectische leerlingen. Dit effect is in meerdere studies aangetoond en wordt vaak toegeschreven aan het type dyslexie van de leerling. Radende lezers zouden minder gehinderd worden door de onregelmatige spelling van het Engels en in combinatie met een verhoogde motivatie, omdat het onverwacht gemakkelijk gaat, zelfs een voorkeur voor het Engels boven het Nederlands kunnen ontwikkelen.

Verder kwam uit onderzoek onder de docenten op deze school naar voren dat de docenten de moeilijkheidsgraad van de verschillende taalonderdelen hoger inschatten dan de dyslectische leerlingen zelf.

4. Aanbevelingen

De aanbevelingen die we in dit hoofdstuk doen, zijn vanzelfsprekend niet bedoeld als kritiekpunten, maar als discussiepunten die de schoolleiding en studiebegeleiders kunnen gebruiken bij het opstellen van het beleid.

4.1 Opstellen beleidsdocument dyslexie

Op het Augustinuscollege zijn er wel vaste procedures en gebruiken rondom de leerlingen met dyslexie, maar deze zijn niet geformaliseerd. Uit de gesprekken met de adjunct-directeur en studiebegeleiders is de wens opgevangen tot het opstellen van een beleidsdocument. Hieraan kunnen dyslectische leerlingen en studiebegeleiders, maar ook docenten en directie refereren bij onduidelijkheden. Belangrijke zaken die zeker in het beleidsdocument zouden moeten worden vastgelegd zijn:

- de procedure rond vaststelling van nieuwe dyslexiegevallen;
- de overgang van leerlingen waarvan de dyslexie al bekend is van basisschool naar voortgezet onderwijs;
- één lijn wat betreft de beoordeling van spellingsfouten;
- op welke manier wordt vastgesteld op welke faciliteiten leerlingen recht hebben, wie daarbij betrokken zijn en wat er vervolgens wordt verwacht van de betrokken docenten.

Ook is het belangrijk dat, ook als er geen problemen lijken te zijn, een dyslectische leerling regelmatig een gesprek heeft met een studiebegeleider om de omgang van de docenten met de dyslexie te bespreken en om op de hoogte te worden gehouden van nieuwe ontwikkelingen. Het huidige beleid waarin leerlingen bij problemen zelf aan de bel moeten trekken is niet wenselijk. Leerlingen blijken niet altijd handelend te kunnen optreden en ook zien zij niet altijd de mogelijke problemen die, wanneer er niets verandert, kunnen optreden.

4.2 Gebruik van de dyslexiepas

De huidige dyslexiepas wordt niet gebruikt waarvoor hij bedoeld is. Leerlingen laten hoogstens aan het begin van het schooljaar of bij een nieuwe docent hun pas zien, daarna blijft hij in de agenda of portemonnee. Ook bij toetsen wordt de pas niet op tafel gelegd, door het schrijven van een 'D' boven het proefwerkblad wordt duidelijk dat het hier een dyslectische leerling betreft. Om kenbaar te maken dat een leerling dyslexie heeft, wordt aan het begin van een schooljaar door de studiebegeleiders naar de docenten een overzicht met dyslectische leerlingen per klas gemaaild.

Daarnaast blijkt dat vaak dezelfde faciliteiten voor een dyslectische leerling worden gebruikt. Veel gebruikte faciliteiten zijn 'maximaal 15 minuten verlenging voor een toets' en de 'aangepaste spellingnormering'. Deze zijn standaard voor alle dyslectische leerlingen. Maar er worden meer faciliteiten op de pas

aangegeven. Van de meeste faciliteiten wordt zelden gebruik gemaakt. Wanneer dat wel gebeurt, is dat vaak op initiatief van de docent of op speciaal verzoek van de leerling, vaak in combinatie met advies van een studiebegeleider. Er zijn ook faciliteiten die niet op de pas staan die wel vaak geschikt zijn voor een dyslectische leerling, bijvoorbeeld een aangepaste literatuurlijst voor Nederlands. Ook voor de moderne vreemde talen kunnen makkelijk leesbare boeken voor dyslectische leerlingen worden gezocht of kan meer gebruik worden gemaakt van luisterboeken. Het Augustinuscollege zou kunnen streven naar een actiever gebruikte dyslexiepas, die ook goed weergeeft van welke faciliteiten werkelijk gebruik wordt gemaakt. Daarvoor is het ook wenselijk de pas te kunnen veranderen gedurende de schooltijd, zodat de faciliteiten actueel zijn en er gestreefd kan worden naar een ontwikkeling.

4.3 Duidelijk lesmodel docenten

Wanneer docenten weten dat er dyslectische leerlingen in hun klas zitten en weten met welke problemen deze leerlingen kampen kunnen zij rekening met deze speciale groep leerlingen houden. Een veelgehoord praktisch bezwaar is echter dat docenten in een klas niet met alle specifieke problemen rekening kunnen houden. Daarom is het goed om te zoeken naar aanpassingen in de les die voor alle leerlingen een verbetering inhouden.

Van een overzichtelijk lesmodel (bijvoorbeeld het model van directe-instructie) hebben alle leerlingen profijt. Docenten kunnen leerlingen ook leerstrategieën aanreiken. Zo worden woorden beter geleerd wanneer ze ook opgeschreven worden. Ook helpt het soms om logische verbanden tussen woorden te zoeken of een ezelsbruggetje te verzinnen. Het protocol Dyslexie voor het Voortgezet Onderwijs biedt tal van mogelijkheden die voor dyslectische en niet-dyslectische leerlingen goed kunnen werken. Leerlingen met dyslexie kunnen ook moeite hebben met het onthouden van de instructie. Daarom is het van belang dat een docent niet meerdere losse opdrachten tegelijkertijd geeft en de structuur van de opdracht benadrukt. Herhaling en controle van leerlingen zijn hierin ook belangrijke zaken.

4.4 Elektronische hulpmiddelen

Dyslectische leerlingen kunnen op diverse manieren worden ondersteund, o.a. door elektronische hulpmiddelen zoals een ReaderPen, een daisyspeler of speciale software voor lezen en spelling. Op het Augustinuscollege zijn een aantal daisyspelers en laptops aanwezig. Laptops kunnen geleend worden, voor de daisyspelers is nog geen uitleenmogelijkheid. Op de computers in de mediatheek is geen speciale voorleessoftware aanwezig. Hier liggen kansen voor ontwikkeling voor het Augustinuscollege.

4.5 Vakspecifieke interventie

Uit het taalspecifieke deelonderzoek komt naar voren dat de moderne vreemde talen inderdaad van elkaar verschillen wat betreft de moeite die de dyslectische leerlingen met deze vakken ervaren. Toch zijn er ook overkoepelende zaken te noemen die voor alle vreemde talen geldig zijn. Daarnaast wordt ook per taal aparte aanbevelingen gedaan. Hiermee geven we aan welke zaken voor dyslectische leerlingen nuttig zijn om aandacht aan te besteden. Uit dit onderzoek kunnen we niet opmaken of docenten vreemde talen op het Augustinuscollege daar wel of niet voldoende mee bezig zijn.

4.5.1 Input natuurlijke taal en aandacht voor spreken en luisteren

Het is voor alle leerlingen goed om in het vreemde talenonderwijs te focussen op het luisteren en spreken, omdat deze modaliteiten steeds belangrijker worden in de huidige maatschappij (Braams, 2002). Bovendien bootst dit een meer natuurlijke wijze van taalleren na. Voor dyslectische leerlingen komt daar nog bij dat bij het spreken en luisteren de problemen met lezen en spellen geen rol spelen. Yvonne Wever zal in haar onderzoek (te verschijnen in 2011) meer vertellen over de mogelijkheden van een didactiek voor het Frans die in eerste instantie uitgaat van alleen mondelinge taalvaardigheid en de effecten op dyslectische leerlingen. Maar ook uit eerder onderzoek van Lieke Koelen bleek al dat een goede auditieve woordenschat een positief effect heeft op het technisch lezen van Engelse woordjes, dyslectische leerlingen met meer ervaring in het Engels verbeterden zichzelf namelijk wanneer ze het woord hardop verkeerd uitspraken.

Ook de input van natuurlijke taal via verschillende kanalen, zoals film, muziek, internet en uitwisselingsprogramma's heeft voor alle leerlingen een gunstig effect op het leren van een taal. Voor Engels is deze input in de Nederlandse samenleving al behoorlijk aanwezig, voor Frans en Duits zal de docent meer moeite moeten doen.

4.5.2 Woorden leren

Voor het leren van woorden geldt dat het belangrijk is om de dyslectische leerlingen structuur en een betekenisvolle context te bieden (Masterplan Dyslexie). Voor alle leerlingen (en voor dyslectische in het bijzonder) geldt dat het heel belangrijk is om betekenisvol te leren. Dit houdt in dat letters en woorden niet in 'droge' rijtjes, zonder context en zonder uitleg van het doel van de oefening moeten worden aangeboden. Bij betekenisvol leren wordt de context en de achtergrond van de woorden aangewend om de betekenis van het woord sneller onder de knie te krijgen. Hierbij valt te denken aan het ontleden van een woord, het focussen op regelmatigheden en het verzinnen van ezelsbruggetjes. Ook is het verstandig leerlingen te laten werken met een overhoorprogramma op de computer, zoals WRTS of Teach (Braams, 2002). In het protocol Dyslexie voor het Voortgezet Onderwijs zijn tal van methoden beschreven voor het leren van

woordjes in het vreemde talenonderwijs die dyslectische leerlingen kunnen ondersteunen.

4.5.3 Spelling

Bij het vreemde talenonderwijs is de spelling voor dyslectische leerlingen vaak een groot struikelblok. Een aangepaste normering voor de spelling voor de dyslectische leerlingen is daarom geen overbodige luxe. Een goede motivatie en zelfvertrouwen is immers van cruciaal belang bij het leren van een vreemde taal. Om willekeur te voorkomen is het van belang dat alle docenten dezelfde normen hanteren en er in de secties duidelijke afspraken worden gemaakt. Eventueel kan er per taal of leerjaar verschillen worden aangebracht.

Bij het leren van de spelling is het zeer belangrijk dat leerlingen de klank-tekenkoppeling goed leren beheersen. Daarbij gaat het er allereerst om dat de dyslectische leerlingen de regelmatigheden goed leren kennen en benutten. Tenslotte kan de schrijfvaardigheid van dyslectische leerlingen worden bevorderd door veel te oefenen. Dyslectische leerlingen moeten leren dat datgene wat ze gaan schrijven gebaseerd is op een plan (Ott, 1997).

4.5.4 Engels

Het Engels heeft van alle aangeboden schooltalen de meest onregelmatige spelling. Daarom kan het voor deze taal zinvol zijn om een 'klankwerkschrift' aan te leggen. In dit schrift wordt voor elke schrijfwijze van een bepaalde klank een pagina gereserveerd. Bij elke schrijfwijze hoort een frequent voorkomend, gemakkelijk herkenbaar woord, ook wel 'kapstokwoord' genoemd. Zo worden alle woorden die de leerling leert gerubriceerd. Deze aanpak vergt wel veel tijd en inzet van docent en leerling.

4.5.5 Frans

Bij het Frans leveren veel taalonderdelen problemen op. Luisteroefeningen vinden dyslectische leerlingen hier het meest moeilijk. Volgens hen is dat vanwege het hoge tempo en vanwege de kleine woordenschat waarover ze beschikken. Het is dus van groot belang om nadruk te leggen op het goed leren van woorden en om leerlingen kennis te laten maken met de taal zelf, in praktijk. De moeilijkheden die bij het voorlezen worden ervaren, vloeien waarschijnlijk voort uit de intonatie en de ongewone nasale klanken die in het Frans worden gebruikt. De oplossing hiervoor ligt voornamelijk in veel oefenen en goed imiteren van de docent en Franssprekenden. Wanneer het zelfvertrouwen van de leerling wordt geschaad kan er worden besloten hem of haar dispensatie te geven.

4.5.6 Duits

Ook hierbij geldt de mogelijkheid om een klankwerkschrift aan te leggen, maar waarschijnlijk is deze aanpak bij het Duits minder effectief omdat deze taal

tamelijk transparant is. Veel investeren in natuurlijke taal, spreken en luisteren en oefenen met schrijfvaardigheid zijn ook voor het Duits goed.

Aanbevolen literatuur

Dit rapport is gebaseerd op:

Harmsel, Annemieke ter (2011), *Dyslexie in het vreemde talenonderwijs. Onderzoek naar de ervaringen van dyslectische leerlingen op het Augustinuscollege bij het leren van moderne vreemde talen*, Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie & Wetenschapswinkel Onderwijs, Rijksuniversiteit Groningen, januari 2011

Haan, Willemien de (2011), *Dyslexiebeleid in het Voortgezet Onderwijs. Een nulmeting op het Augustinuscollege te Groningen*, Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie & Wetenschapswinkel Onderwijs, Rijksuniversiteit Groningen, januari 2011

Beide rapporten zijn te downloaden via: www.rug.nl/wewi

Koelen, Lieke en Saskia Visser (2010), *Dyslexie en Engels als tweede taal. De rol van ervaring bij het lezen van Engelse woorden*, Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie, Rijksuniversiteit Groningen, januari 2010. (rapport te downloaden via: www.rug.nl/wewi)

Protocol Dyslexie voor het Voortgezet Onderwijs en andere documenten zijn te downloaden via het Steunpunt Dyslexie: <http://www.steunpuntdyslexie.nl> of het Masterplan Dyslexie: <http://www.masterplandyslexie.nl/>

Colofon

Titel:	Dyslexiebeleid en vreemde talen in het voortgezet onderwijs. Een nulmeting op het Augustinuscollege te Groningen
Auteurs:	Annemieke ter Harmsel en Willemien de Haan
Redactie:	Saskia Visser
Een uitgave van:	Wetenschapswinkel Onderwijs en Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie, Rijksuniversiteit Groningen
Begeleiding:	Prof. dr. B.A.M. Maassen en dr. S. Doolaard
Met dank aan:	Alle geïnterviewde leerlingen en docenten van het Augustinuscollege. Speciale dank aan Marleen van Loenen, Wolbert van Wageningen en Gerda Boerma.
Verkoopprijs:	4,00 €
Uitgave:	Groningen, januari 2011
Contact:	Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie Postbus 716 9700 AS Groningen 050-3635271 tawi@rug.nl www.rug.nl/wewi